

IRMAS INJEKTIONER

Psykiatrisk makt och kvinnligt motstånd i sekelskiftets patriarkala Wien

Någon gång under natten mellan den 23 och 24 juli 1895 drömmer en vid den tiden ännu obemärkt men ambitiös docent i neuropatologi och privatpraktiserande läkare, en dröm, antagligen under de tidiga morgontimmarna, som i den psykoanalytiska traditionen kommer att fortleva som drömmen om Irmas injektioner.¹

I den behagliga miljön vid Bellevue utanför Wien finns tid och möjlighet att ägna drömmen den uppmärksamhet som behövs för att underkasta den en detaljerad tolkning. I en hyrd villa åtnjuts en tids rekreation från en omfattande praktik som också inbegriper det ambitiösa projektet att etablera grunderna för en naturvetenskaplig psykologi. Projektet syftar till att artikulera de psykiska processerna som kvantifierbara tillstånd, i hopp om att i framtiden kunna ”direkt påverka energimängderna och deras fördelning i den själsliga apparaten med bestämda kemiska preparat”.² Projektet förblir ett utkast medan den påbörjade systematiska nedteckningen av drömmar kommer att resultera i ett epokgörande verk, publicerat 1900, vars uppbrutna yta medger en läsning av det som en blandning av självanalys, litterär prosa, vetenskaplig diskurs och spekulativ essä. Bokens sedermera berömda sjunde kapitel fullföljer utkastets ambition genom

att skissera en virtuell modell över de mentala processerna. Därutöver finns hela övermättet av data i form av komplexa associationsvävar utifrån drömmarnas detaljer behandlade som diskreta element. Då materialet till boken till stora delar består av författarens egna drömmar kan den delvis betraktas som del i en pågående självanalys.³ Drömmarna, så som den första, den om Irmas injektioner med dess ”egenheter, detaljer, indiskretioner, dåliga skämt”,⁴ erbjuder i förvrängd form läsaren vinjetter från den medicinska världen i det samtida Wien, dess rivaliteter män emellan, statusjakt, ja, hela det komplicerade maktspel som behärskade det förra sekelslutets aggressiva patriarkat.

Avantgarde-kulturen i sekelskiftets Wien har karaktäriserats som en serie överlappande cirklar. I många fall denoterar de verkliga institutioner eller sällskap, andra gånger kafémiljöer eller salonger. Till dessa hör kretsen kring Sigmund Freud och den tidiga psykoanalytiska rörelsen som kan dateras från åren efter Freuds vistelse i Paris där han 1885 hos Jean-Martin Charcot upptog influenser som kom att påverka hans psykofysiskt grundade verksamhet i delvis ny riktning. Under de här åren skrivs några av den psykoanalytiska teorins grundläggande texter: det postumt publicerade utkastet till en psykologi (1895), *Studier i hysteri* (1896)

tillsammans med Josef Breuer och den nyss nämnda *Drömtydning* (1900) som också innehåller den första topologiska modellen över de mentala processerna. Samma år som Freud till sist erhöll sin utnämning vid universitetet i Wien 1902 inleddes de så kallade onsdagskvällarna där diskussioner fördes omkring tankar och upptäckter som skulle bli oundgängliga för den metapsykologi Freud utvecklade som det teoretiska korrelatet till den psykoanalytiska praktiken. 1908 etablerades denna krets som den första psykoanalytiska föreningen. Därutöver finns brevkorrespondensen med läkaren Wilhelm Fliess. I den formulerar Freud utkast och ansatser till några av sina mest centrala teorier: om drömtydning, den systematiska bestämningen av det omedvetna och fantasins roll i de tidiga objektrelationerna.

Freuds bildningsvärld och litterära smak är genomsyrad av den tyska humanismen, han refererar gärna till Schiller och Goethe, Shakespeare och de grekiska tragödena. Men trots att han inte delar det samtida avantgardets strävan – varken kretsarna i Wien kring män som Hugo von Hofmannsthal, Karl Kraus eller tonsättaren Arnold Schönberg eller senare Bretons surrealism – visar hans analyser oväntad affinitet med dem. Vi ser det i beskrivningen av minnesfunktionerna i termer av spår och inskriptioner där händelser och affekter bryts ned i diskreta element. Stilistiskt får detta effekten att fallstudier och självobservationer inte endast, vilket Freud själv förvånat konstaterar, liknar noveller. Dessa noveller kan dessutom, vilket inte minst *Drömtydning* med sitt sammansatta formspråk och sin uppbrutna yta visar, underställas många av de formprinciper som ska komma att bestämma det nya århundradets modernismer: collagelets sidordnande metod, ett radikalt decentrerat subjekt, anhopningen av data genom slump och godtyckliga serier.

De relationer som träder fram i Freuds texter – genom drömtydningens noggrant kartlagda

associationsvävar till varje enskilt drömelement – präglas av en skoningslös kamp om maktpositioner. Freuds judiska bakgrund gav honom på grund av de antisemitiska stämningarna stora svårigheter vid universitetet.⁵ Rivaliteten mellan män i den medicinska världen framstår då som del i en vidgad cirkel där män dominerar inom militären, industrin, vetenskapen och politiken. Detta förhållande kan benämnas ett patriarkat då det styrs av den tvåfaldiga principen att mannen ska härska över kvinnan och den äldre mannen över den yngre.⁶ Om patriarkatet som institution är en social konstant som genomsyrar politiska, samhällliga och ekonomiska former kan den likväl variera både i tiden och rummet. I drömmen om Irmas injektioner kan relationen mellan läkare och patient avläsas mot bakgrund av ett sådant patriarkat. Freuds nedtecknade dröm och drömtydning registrerar läkarens relation till en ung kvinnlig patient. I drömmen får vi en bild – så att säga i förvanskad form – av relationen mellan dem samt de fantasier och ordningar som bestämmer mötet mellan läkare och patient vid tiden för psykoanalysens härkomst.

SYFTE

Vad säger drömmen, betraktad som en vinjett från sekelskiftets medicinskt kliniska miljö präglad av en patriarkal ordning, om relationen mellan kvinnlig patient och manlig läkare? Den förra betecknas i drömanalysen som ett komposit, alltså en förtätning av flera kvinnliga patienter, medan läkaren flankeras av en grupp manliga kollegor vilka i sin tur på ett liknande sätt är sammansatta personer. De enskilda detaljerna i drömmen – det rör sig om ett lösryckt ord, kluster av bilder, bestämda situationer, ja, till och med en kemisk formel – utgör noder genom vilka det fria infallets metod ger upphov till nya serier av data. I det tolkningsarbete Freud genomför av drömmen läses dessa som ett slags rebus vars mening kan

dechiffreras. I praktiken innebär det att nätverket av bilder och ord hela tiden kan föras tillbaka på knutpunkter vilka översätts till en återkommande utsaga. Tolkad som drömmens mening kan den formuleras som en önskan: är patienten – Irma – fortfarande dålig är det inte mitt fel.

Det finns emellertid ett krux här som vi måste förhålla oss till givet vårt syfte att i drömmen utläsa en utsaga om relationen mellan läkare och patient. Freud formulerar som tidigare nämnts en topologi över de mentala processerna i *Drömtydning* som ersätter den samtida neurologins strävan, som Freud till en början delar, att lokalisera det psykiska livet i hjärnans anatomi, med en virtuell modell. Som bekant delar denna in den så kallade psykiska apparaten i tre *system*: mv, fmv och omv. Det första som kan utläsas som medvetandet och liknas vid en skärm utgör ett slags gränssnitt varpå psykisk aktivitet registreras. Här saknas minnes- eller lagringsfunktioner vilka återfinns i de två övriga systemen, varför Freuds begrepp om medvetandet skiljer sig från självmedvetandets filosofi. Inskriptionerna i systemet omv förblir emellertid inte tillgängliga för systemen m och fmv annat än som derivat. Kruxet gäller därmed denna dröms önskan då nämligen teorin säger att varje dröm drivs av en *omedveten* önskeimpuls som når drömmens gränssnitt via derivat i förvanskad form. Utsagan ”är Irma dålig är det fortfarande hennes eget fel” är däremot en tanke drömmaren – vilket framgår av nedteckningen – själv uttryckt, ja, till och med nedtecknat kvällen före drömmen. Den omedvetna önskeimpulsen förblir en hemlighet vilket givit upphov till en mängd tolkningar. Därmed uppmuntras föreställningen om en inneboende mening som överflödet av utsagor kan hänföras till som deras sanning: under det betecknande döljer sig detta enda betecknade då, en första och yttersta mening som, med Michel Foucaults formulering, ”döljer sig under det som syns och dubblar

det i hemlighet”.⁷ Ett av de mest utarbetade exemplen på det ger Didier Anzieu som i sin monografi över Freuds självanalys ägnat drömmen en sådan tolkning där det av Freud senare utarbetade Oidipuskomplexet blir den totalitet myllret av utsagor hänförs till. I detta tolkningsarbete spelar den tidigare nämnda kemiska formeln som förekommer i drömmen in. Denna formel, som utskrivet får en triadisk form, är den ena av drömmens två intensiva punkter, den fantasmatiska beskrivningen av Irmas kropp, den andra. I det följande kommer en annan analys att få betydelse, nämligen Jacques Lacans, som finns återgiven i det andra seminariet. I denna får den kemiska formeln en funktion som knyter analysen till vårt syfte att se patriarkatet nedlagt i de mentala processerna vilket ger denna en strukturell form.

Drömmen drivs av derivat av en omedveten önskan, när Freud skriver in den i det förmedvetna systemet väcks föreställningen om en hemlighet. Först när vi avhåller oss från att tolka den hermeneutiskt kan drömmens registrering av relationen mellan läkare och patient säga oss något om psykoanalysens härkomst i det samtida patriarkatet.

DRÖMMEN OM IRMAS INJEKTIONER

Drömmen om Irmas injektioner inleder det andra kapitlet i *Drömtydning* och följer på en första beskrivning av metoden som Freud håller för den första vetenskapliga ansatsen att omvandla drömmandets absurditeter till meningsbärande element. I den tyska utgåvan uppstår återgivningen och analysen av drömmen 15 sidor i en formellt intrikat framställning. Först återges drömmen som helhet i ett kursiverat stycke, därefter klipper Freud så att säga upp texten och låter varje fragment följas av utläggningar styrda av det fria infallets metod, det vill säga de görs till föremål för öppna associationer vilka bildar liksom en serie data.

Drömmen har tillskrivits ett slags dramatisk karaktär, och faktum är att Freud själv gör

den till något av en nyckel. I boken placeras den i början av andra kapitlet som en mäktig men labyrinthisk ingång till de analyser som ska följa. I ett ofta citerat brev till vännen Wilhelm Fliess, som, ska det visa sig i de associationer som vecklas ut kring drömbilderna, döljer sig bland klustret av manliga kollegor, föreslår han skämtsamt att det utanför huset i Bellevue ska resas ett plakat: här avslöjade den 24 juli 1895 dr. Sigmund Freud "drömmens hemlighet".⁸ Ett senare brev till samma adressat ger i mörkare tonläge en aning om arbetets natur sådant han föreställer sig det. Problemet som uppstår honom kollapsar i ett "intellektuellt helvete" där skikt efter skikt lossas och till sist, som om hela universum var animerat av pulserande och glimrande rörelser, syns "konturerna av en Lucifer-Amor" i mörkrets hjärta.⁹ Lacan har, i sin analys av drömmen som vi ska få anledning att återkomma till, tagit detta yttrande till intyg på att Freud vid den här tiden levde i en atmosfär av oro, i en känsla av att vara nära ett farligt avslöjande.¹⁰

Låt oss nu se till drömmens element, materialet för Freuds analys. Bakgrunden är denna. Under sommaren hade Freud tagit en ung kvinna som stod hans familj nära i en kortare analys. Behandlingen tycktes ha lindrat den ångest kvinnan lidit av men inte hennes kroppsliga symtom. I efterhand noterar han svårigheterna med att arbeta analytiskt med en nära bekant: det personliga intresset är större, läkarens auktoritet däremot försvagad.¹¹ Efter att ha hört en förebrående ton från en kollega som mött den unga kvinnan nedtecknar han kvällen före den aktuella drömmen sjukdomshistorien i syfte att i ett slags självförsvar överlämna den till en då i kretsen tongivande läkare. Möjligen ger han sig själv innan sänggåendet också en dos av kokain.¹² Hur det än är med den saken bildar alla dessa element material för den dröm som kommer till honom under morgontimmarna och som han omedelbart vid uppvaknandet skriver ned.

Materialets data kretsar kring kvinnliga patienter och manliga läkarkollegor; utsagorna rör sjukdomsbilder, difteri, barnhem, resor i Egypten, smitta, skildringar av läkarundersökningar som inbegriper kanyler och dessa blandas med vinjetter från hemmet, referenser till vänner och tjänstefolk, och inbegriper slutligen rena kemiska formler. I drömmens material sidoordnas ordvitsar och lustigheter med ångestdrivna minnesbilder och dagsaktualiteter. Resultatet är en blandning av professionella angelägenheter, terapeutiska misstag som inbegriper kokain och smutsiga nålar, familjeangelägenheter, sjukdom och rädslan för en älskad dotters död.

I drömmens inledning finns en hall där familjen tar emot gäster, bland dem "Irma", den kvinnliga patient Freud behandlat och som han nu omedelbart tar åt sidan förebrående henne för att inte "*godta lösningen*".¹³ "*Om du fortfarande har ont*", säger han till henne, "*är det verkligen ditt fel*".¹⁴ Hon svarar med att tala om smärtor i hals, mage och underliv. Hon ser också påfallande blek ut och är egendomligt uppsvullen. Freud som blir osäker på om han inte förbisett någon organisk sjukdom ser henne i halsen. "*Därvid visar hon sig något motsträvigt, ungefär som en kvinna som har lösgom*".¹⁵ När hon till sist öppnar munnen ser han "*till höger en stor vit fläck och på andra ställen [...] krusiga bildningar av samma form som näsmusslorna*".¹⁶ Han kallar sina manliga kollegor till sig, de ter sig förvånade, en "*är mycket blek, han haltar och är dessutom helt slätrakad*".¹⁷ I varje fall grupperar de sig kring den unga kvinnan. En av dem "*perkuterar henne utanpå snörlivet och säger: 'Hon har en dämpning nere till vänster.' Han påvisar också ett infiltrerat hudparti uppåt vänstra skuldran*".¹⁸ Det talas om infektion, om dysenteri och om ett gift som kommer att utsöndras. "*Vi vet också omedelbart varifrån infektionen härrör*", heter det.¹⁹ Det är Otto, den kollega som drömmaren dagen innan känt sig förebrädd av, som gett Irma injek-

tionen och ”troligen var sprutan inte heller ren”. Det rör sig om ett ”propylpreparat, propylen –”, Freud stammar, ”propionsyra –” till sist ser han formeln, ”trimetylammin”, tryckt i fetstil framför sig.²⁰

Det är denna formel som Lacan betraktar som drömmens andra fixpunkt vilken får karaktären av ett hermetiskt ord nedlagt i det psykiska livet som ett slags formel som utgör närvaron av en symbolisk ordning, på en gång otillgänglig och tvingande. För Lacan innebär denna ordning att en fråga gör sig gällande, påkallad av det tomrum den omedvetna önskeimpulsen lämnat i Freuds analys. ”Vad innebär det att tala om ett omedvetet begär? För vem existerar detta begär?”²¹

Freud analyserar sin egen dröm. Således är den del i en under några år genomförd självanalys som påbörjades i samband med faderns död, men det faktum att han därmed analyserar sina egna psykiska processer vittnar också om själva diskursens ordning. Följande läsning tar intryck av Foucaults analys av diskursiva formationer sådan den beskrivs i *Vetandets arkeologi*. Snarare än att söka efter det förmodat underliggande i en text betraktar den utsägelseområdet som vilande helt och hållet på ytan. Det handlar om att utkristallisera en bestämd utsaga för att söka synliggöra ”vilka förgreningar i formationernas system som tillåter att lokalisera den, således isolera den i utsagornas allmänna spridning”.²² Drömtydningens nätverk av utsagor kommer att korsas av framförallt två formationer: en diskurs om droger samt artikulerandet av ett motstånd mot psykiatriens makt vilket präglade diskursen om hysteri. Här kommer uppmärksamheten att koncentreras till den senare, diskursen om droger kommer endast ägnas en kort reflexion. Det är bekant att referenser till kokain utgör del i materialet till flera av de drömmar som analyseras i *Drömtydning*, det gäller i synnerhet drömmen om Irmas injektioner och den så kallade drömmen om den botaniska monografin. Däremot är det vanskligt att argumen-

tera för någon tydlig teoretisk koppling mellan drogen och drömkonstruktionens process, både vad gäller själva drömarbetet och tolkningen av det. Men på några viktiga punkter tangerar projekten varandra. I ett brev till sin fästmo kallar Freud sitt intresse för kokain ett terapeutiskt experiment.²³ Då handlar det inte endast om att han ordinerade flera av sina patienter kokain och att han kunde observera dess verkan, i synnerhet på den olycklige dr Fleischl och dennes ”miserabla tillstånd” under avtändningen från morfin. Faktum är att Freud gjorde ”upprepade experiment på sig själv”.²⁴ Så som många forskande läkare i sin samtid grundade Freud sina vetenskapliga studier på självexperiment. I fallet kokain blir detta särdeles tydligt, vilket monografin om drogen skriven 1884 visar. Här sammanställer författaren inte bara sin läsning i ämnet, frekvent finner vi anmärkningar som: ”jag har observerat mig själv i ett tillstånd”, eller ”man känner en ökad självkontroll, och känner sig revitaliserad”, och vidare ”jag har provat den effekten av kokain på mig själv ett dussin gånger”.²⁵ Det är alltså på dessa experiment beskrivningarna av drogens effekter grundas, tillstånd vilka karaktäriseras som ”frånvaron av depressiva element”.²⁶ Howard Markel noterar i en nyutkommen monografi att *Über Coca* skrivs precis vid övergången från registrerandet av reproducerbara, mätbara och experimentellt kontrollerbara observationer till utforskandet av tankar och känslor.²⁷ Med monografin introduceras en litterär persona som kommer att bli återkommande i Sigmunds arbeten: han själv.²⁸ Denna nya persona kan anses förverkliga psykofysikens strävan att behandla tankar och känslor som mätbara storheter; hos Freud ersätts därmed filosofins självmedvetande av ett dynamiskt tänkande i system där föreställningar om intention och idéer om subjektivitetens hemligheter ger vika för analyser av funktioner och inskriptioner i stratifierade system.

Freud tänker sig drömmen, och som sådan får den också sin funktion i det analytiska

arbetet, liksom symptomet, som någonting *sammansatt*, ja, ”ett konglomerat av psykiska element”.²⁹ Det betyder att dess mening varken kan utvinnas genom att tillskriva hela drömmen en bestämd symbolisk betydelse, eller att dess kryptogram kan kodas utifrån en fast nyckel. Istället tillämpas den metod Freud några år tidigare lärt av Breuer för att sedan själv utveckla, metoden en kvinnlig patient givit namnet *talking cure* – det fria infallets metod.³⁰ Genom att betrakta drömmen med en viss distanserad uppmärksamhet, samtidigt som all rationell och kritisk verksamhet överges, kan varje enskild detalj bli utgångspunkt för öppna associationer. Det handlar inte om att tolka drömmen som helhet utan istället ge akt på de enskilda delarna av drömmens innehåll för att på så vis finna varje enskilt ”drömpartis ’bakomliggande tankar’”.³¹ I de nätverk av associationer – hämtade från dagsaktuella händelser och gamla minnespår – som därmed utvecklas, menar sig Freud utläsa en gemensam princip, nämligen att den drivs eller påkallas av en omedveten impuls. ”[Drömmen] är ett fullvärdigt psykiskt fenomen, nämligen en önskeuppfyllelse”.³² Elementen i denna sammansättning är ryckta ur sitt sammanhang. De består av brottstycken av yttranden eller minnesbilder, på samma nivå kan dessutom numeriska tal, namn och yttranden, bilder eller akustiska fenomen sidordnas.³³ Mellan komponenterna skapas i en sekundär bearbetning ett skenbart sammanhang vilket vid tolkningen kommer att lämnas åt sidan för att i den ägna uppmärksamhet åt drömyttrandets ordföreställningar, akustiska och visuella fenomen som tillhörande samma medium.³⁴ Dröminnehållet är alltså givet som ett slags ”bildskrift”, helt enkelt en ”rebus” där det gäller att ”ersätta varje bild med en stavelse eller ett ord som genom någon förbindelse låter sig åskådliggöras genom bilden”.³⁵ På platsen för ett meningslöst nonsens kan psykoanalysen visa drömmaren ett omedvetet av hem-

liga skrivna koder i dennes mentala processer vilka är möjliga att dechiffrera.³⁶ När det väl är gjort framträder *drömtankar* i dröminnehållets ställe. Drömytndning må vara en tolkandets konst men är alltså ingen hermeneutik i ordets egentliga mening.³⁷

Freud tänkte sig drömmen som en sammansättning, ett slags amalgam av psykiska element som till stora delar består av otillgängliga element i det psykiska livet vilka står i förbindelse med drömmarens minnesvärld. Sättet de kommer till uttryck på är analogt med symptomet: det psykiska fenomenet har karaktären av en önskeuppfyllelse. I vårt exempel mynnar Freuds preliminära analys ut i att närvaron av varje element i drömmen motiveras av önskan hos drömmaren att fränskriva sig ansvar för patientens nuvarande tillstånd. Är hon fortfarande dålig är det hennes eget fel.

Drömmen grupperas omkring två motiv, å ena sidan kollegiet av manliga läkare, å den andra den kvinnliga patienten vars kropp blir föremål för deras granskande undersökning. Framställningen av det manliga läkarkollektivet domineras av hierarkier och strävanden där Freuds terapeutiska ambition står i centrum. Den kvinnliga patientens kropp blir föremål för en hel ekonomi kretsande kring penetrerandet av en hemlighet och som ett svar aktiveras ett motstånd. Detta motstånd förstås här utifrån Michel Foucaults analyser av 1800-talsfenomenet hysteri som symptom på relationen mellan psykiatrins makt och de kvinnliga patienterna.

Först har vi den trio av män som grupperar sig kring Irma. I nedteckningen av drömmen betecknas de som Otto, dr. M och Leopold. Relationen männen emellan präglas av konkurrens och hierarkier. Partiet: ”*Min vän Otto står nu hos den sjuka och min vän Leopold undersöker henne och visar på en dämpning nere på vänstra sidan*”, kommenteras av Freud. ”Min vän Leopold är också läkare och släkt med Otto. Eftersom båda är specialister på samma

område, har ödet gjort dem till konkurrenter som man ständigt jämför med varandra”.³⁸ På några ställen tycks en gestalt glida över i en annan. Männén i drömarbetet avslöjas, precis som ”Irma” genom förtättningsmekanismen, som sammansatta personer eller komposit. I serien av associationer som i drömtydningen utvecklas kring ”Irma” blandas i synnerhet två kvinnliga patienter samman eller ställs mot varandra. Biografiskt har de identifierats som Emma Eckstein och Anna Lichtheim. När det kommer till männen handlar det om läkare i det samtida Wien, men även Freuds egen familj figurerar här. Dr M., den dominante läkaren i kretsen som Freud också haft i åtanke när han på kvällen skrivit sjukdomshistorien i syfte att rentvå sig, smälter samman, visar det sig, med Freuds halvbror. ”Jag kommer att tänka på min äldre bror, som är bosatt utomlands. Han är slätrakad och liknar, om jag minns rätt, på det hela taget den dr M. jag såg i drömmen”.³⁹ Lacan kommenterar detta med en hänvisning till den äldre broderns betydelse för förståelsen av Freuds i sin självanalys utarbetade Oidipuskomplex. Denne blev den förmedlande länken, platsen för de aggressiva känslor Freud inte kunde rikta mot den symboliske fadern: dr M. representerar ett ideal konstituerat av den imaginära fadern.⁴⁰ Peter Gay har även fäst uppmärksamhet vid att den person som borde spela den största rollen, Fliess, genom en förskjutning liksom träder åt sidan, diskret förpassas ur drömanalysen som inte heller vidare kommenteras i deras vid den här tiden djuplodande korrespondens. Bakgrunden är dennes olyckliga inspel i behandlingen av Emma Eckstein som vid sidan av kraftig ångest led av kroppsliga symtom, däribland problem med näsgångarna. Fliess genomförde en operation som inte bara misslyckades men till följd av hans slarv även närapå kostade kvinnan livet då han lämnade kvar bindväv i öppningen som sedan syddes igen. Gay menar att nedteckningen av drömanalysen inte endast av

konfidentiella hänsyn till Fliess utelämnar hans betydelse men att hela drömmen är ett intrikat scenario som delvis syftar till att rädda en idealiserad bild av honom.⁴¹ Det handlar inte bara om det homosociala nätverket, här anas även ett begär som blir tydligt när drömmens element jämförs med Freuds brev till Fliess. Rivalitet, homosociala band, libidinösa investeringar: klustret av män blir en spelplats för jagets identifikationer.

MOTSTÅND

Föreställningen om ett motstånd återkommer genomgående i drömmen, det kan röra den ”lösning” Freud föreslår Irma, eller själva behandlingen i sig, vilket också får kroppsliga uttryck: Irma talar om smärtor, hon känner sig ”kvävd”, upplever ”liksom en hopsnörning”.⁴² Irmagestalten kommer också att glida över i och jämföras med andra kvinnliga patienter, frågan gäller hela tiden hur väl de tar emot Freuds tolkningar, om de accepterar behandlingen, i drömmen illustrerad av gruppen av män som känner på hennes kropp, tvingar upp hennes mun, äcklas inför de öppningar och hemligheter de där anar. Hon är ”motsträvig”, ”oförståndig” som inte accepterar lösningen, i drömmen glider Irma också över i två andra patienter, varvid en ”skulle vara klokare, dvs. hon skulle lättare ge vika för mig”.⁴³ Om Irma i den meningen är en sammansättning, en *Sammelperson*, räcker det inte med att biografiskt återföra denna till patienterna Emma Eckstein och Anna Lichtheim. Vi bör istället dröja vid själva föreställningen om en lösning och det motstånd den väcker. Därmed öppnas texten för hela det komplex som vid sekelskiftet 1900 sedan några decennier utvecklats omkring hysterin, eller närmare bestämt den neurologiska och den sexualiserade kroppen. I det följande ska – med hjälp av Foucaults analys – nedteckningen av drömmen placeras inom den nya riktning detta komplex nu är i färd med att ta, en riktning som, visar det sig, sammanfaller

med psykoanalysens härkomst. Oavsett om vi tänker det som att hypnos ger vika för vad som så småningom kommer att kallas tillstånd av *rêverie*, om drogens direkta verkan på de mentala processerna ersätts av den fria associationen, eller om sexualitetens betydelse erkänns i neurosens etiologi. Detta är vad det handlar om: Freud är i färd att inse motståndets betydelse i den psykoanalytiska situationen.⁴⁴ Drömtydningens utsaga kan begränsas till ett "system av närvaro",⁴⁵ nämligen närvaron av ett motstånd.

Det tidiga 1890-talet är tiden för *Studier i hysteri*. Boken publicerades 1895 och bevarar för eftervärlden några av de kvinnliga patienter Freud arbetade med under namnen Anna O, Emmy von R och Miss Lucy. Det kliniska arbete som dokumenteras utgår från hypnos men kommer att dra upp riktlinjerna för den psykoanalytiska tekniken med dess fria infall, tolkning och genomarbetning. Det vittnar också om det "paradoxala samspelet mellan borgerlighetens instängda kvinnor och den nya medicinen",⁴⁶ i mitten av den era som Karin Johannisson kallat *hysterins guldålder*.⁴⁷ Tio år tidigare hade Freud besökt Charcot på hans berömda klinik Salpêtrière, bländats av hans föreställningar, men också upptäckt, dold som hypnosens "mystiska element", vad han senare skulle utarbeta som psykoanalysens centrala instrument: överföringen.⁴⁸

Vintern 1885/86 studerade Freud hos Charcot i Paris. Han hade få kontakter i staden men blev inbjuden till en av Charcots privata mottagningar. Stärkt med en dos kokain rör han sig bland gästerna hos det etablerade paret.⁴⁹ Lämnad åt sig själv hör han Charcot yttra i förtroende: "Å, alla vet att det handlar om sexualitet".⁵⁰ Charcot syftar på sina hysterikor. Men varför, frågar sig Freud, säger han då inte det om han vet att det förhåller sig så? För faktum är att Charcot inte bara undvek ämnet, han hävdade motsatsen. Foucault ger i sina föreläsningar om psykiatrins makt ett

svar: det är konsekvensen av kruxet att hysterin uppenbarligen var framkallad av läkarnas suggestion och patienternas simulering. För att bli erkänd som en inom medicinens vetenskap fungerande diagnos måste hysterin hållas ren från alla kontingenta element i den mån det var möjligt: det gällde i synnerhet sexualiteten. Det rörde sig alltså inte om några moraliska skrupler. Men med hänsyn till de invändningar som väcktes rörande diagnostiseringens pålitlighet måste den avgränsas från den sexuella kroppen. Patienterna å sin sida, prisgivna som de var åt Charcots ramverk och möjligheten att framkalla denna simulering, svarar med att fylla den med individuella erfarenheter, minnen, sexuella spår. Med Foucault skulle kunna sägas att de återaktualiserar sin sexualitet i hjärtat av den psykiatriska miljön.⁵¹ Sexualiteten skulle alltså förvaltas som den hemlighet Charcot endast kunde medge i förtroende, men som Freud i sin tur skulle inkorporera som kärnan i den teori som beledsagade hans arbete.

"Har jag meddelat dig den stora kliniska hemligheten?" heter det i ett brev till Fliess.⁵² Vad de tidiga fallstudierna antydde var att de förment hysteriska symptomen hade ett sexuellt ursprung. "Hysteri är konsekvensen av en *presexuell skrämsel*", fortsätter han och pekar därmed framåt mot den domän som kommer att vara en dominant i hans metapsykologi, den infantila sexualiteten. Också denna modell söker sin härkomst i den kliniska situation han lärde känna i Paris. Föreställningen om ett formande trauma spelar nämligen en avgörande roll i relationen mellan den psykiatriska makten och patienten. De hysteriska symptomen som Charcots patienter producerade under hypnos behövde ett ramverk, och ett patologiskt sådant. Då kroppen förvisso uttrycker symptom men inte talar, måste en orsak sökas. Vad Charcot behövde, på en etiologisk nivå, var något som förmådde samla de uppvisade fenomenen och knyta dem samman i en rigörös patologi. Lösningen blev en händelse som

gavs funktionen av ett bestämmande trauma, hos Freud kommer den att omformuleras i termer av omedvetna fantasier.

Ser man till hela den sexuella pantomim som patienterna med sina läkare och doktorer levererade är den också ordnad enligt traumats modell. Men som den hela tiden lyfter fram den sexualitet som den rigorösa patologin förnekar, kan Foucault betrakta pantomimen som patienternas, hysterikornas, ”segerskri”.⁵³ Som om hysterikan säger till de omgivande läkarna och doktorerna: ni vill finna en orsak till symptomen, ett trauma som kan patologisera dem och som låter er fungera som läkare. Nåväl, jag ska ge er det, jag ska ge er hela mitt liv, jag ska ge er åter och åter hela min sexuella erfarenhet. Med drömmen om Irmas injektioner befinner vi oss vid slutet av denna maktkamp mellan läkare och patient, eller vid den punkt där den antagit en ny form. För med denna pantomim framträder en, så att säga, annan kropp, en ny kropp, en kropp som inte längre är den neurologiska kropp som kunde göras till föremål för Charcots och läkevetenskapens kliniska blickar och obduktion, det är en sexualiserad kropp. Denna sexualiserade kropp kommer oss till mötes i drömmens fantasmatiske bilder. I bemästrandet av denna kropp kommer så sakta hysterin att förlora i betydelse. Istället framträder den medicinska vetenskapens, psykiatris och också den framtida psykoanalysens investering i sexualiteten. Den är den investering vi ser framställd i drömmen om Irmas injektioner, i klustret av män grupperade kring den kvinnliga kroppen som antar fantasmatiske former. Närheten mellan makten och motståndet är en förutsättning för vad som med tiden kommer att utkristallisera sig som den psykoanalytiska situationen.

Då, under tiden för *Studier i hysteri*, hade Freud blivit övertygad om att hans neurotiska patienters hemligheter var vad hans kollega refererade till som ”secrets d’alcôve”, för individen själv dolda sexuella konflikter.⁵⁴ Hemlig-

hetens innehåll skulle alltså vara en inte erkänd sexuell impuls och de spänningar som uppstår som följd av den.

Om nu psykoanalysens härkomst tycks intrasslad i dessa fenomen, och den dröm vi studerar tycks ta dess komplexa mönster som sitt ämne, kan det vara på sin plats att ett kort ögonblick ägna denna artonhundratalets stora sjukdom uppmärksamhet. Vad händer nämligen om vi tänker att hysterin inte har försvunnit, eller rättare att den aldrig var detta sekels stora sjukdom? Om den istället var, för att använda en medicinsk terminologi, ett syndrom som uppstod på de psykiatriska anstalterna. Det handlar om, som Foucault ser det, själva processen med vilken patienter sökte undkomma psykiatrisk makt.⁵⁵ Här är kontexten att söka för det motstånd som tematiseras i drömarbetet. På så sätt är drömtydningens lappverk av utsagor del i ett anonymt fält vars utformning definierar den plats drömtydningen kan formuleras utifrån.

Ges hysterin upp som det fenomen genom vilket sakernas ordning betraktas träder andra former i förgrunden. Snarare än en bestämd diagnos som i sin tur uppvisar en rad skiftande och svårfångade symptom psykiskt och somatiskt, visar Foucaults analys en relation mellan inte endast dignitärer i ett psykiatriskt system å ena sidan och dess interner å den andra; vi lär också känna en implicit delaktighet mellan patienter inom anstalten och deras skötare, doktorer eller medicinsk personal. Foucault påminner oss om det bekanta förhållandet att Charcot själv praktiskt taget aldrig undersökte någon av dessa hysterikor, att alla hans observationer faktiskt var givna honom av personalen runtom patienterna. Det blir uppenbart att alla de symptom han studerade frammanades av honom själv på basis av hans patienters simulering. Faktum är att simulering utgör nyckel för att förstå komplexet. Så när Foucault snarare än ett patologiskt fenomen vill få oss att se tecken på en kamp, innebär

det att det i hjärtat av det psykiatriska systemet pågår en process av en bestämd art; de processer genom vilka de vansinniga svarade den psykiatriska makten. Med Foucaults ord utgör psykiatrin en makt som undviker att ställa frågan om sanning. Simulering som strategi blir patientens svar på det. Den psykiatriska makten utmanas av internen. Genom att simulera vansinne kan frågan om sanning, som genom de disciplinära systemen efter Pinel och hans samtida åsidosatts, nu återkomma i alla psykiatrins processer. Psykoanalysen tolkas i den kontexten av Foucault, i den mån den syftar till att nå en sanning som döljer sig i symptomet, som psykiatrins ”första stora reträtt”.⁵⁶ Denna reträtt ger villkoren för hur de utsågs som anhopas i drömmen om Irmas injektioner utformas. Vad den disciplinära apparaten tränger bort, frågan om sanning, återkommer i form av ett motstånd som tar plats i själva behandlingens kärna. I denna återkomst spelar också kroppen in, precis som vi sett i detaljerna i drömmen om Irmas injektioner. Så kan det motstånd Freud finner hos sina kvinnliga patienter läsas som del i en diskursiv formation.

DRÖMMENS HEMLIGHET

Föreställningen om en hemlighet är hela tiden verksam i det intellektuella arbetet. Arbetet i sig kretsar ständigt kring ett möjligt avslöjande, i breven gestaltad som en hemlighet som ständigt undgår honom.⁵⁷ Vändningen i det teoretiska arbetet hösten 1897, det som förknippats med övergivandet av förförelseteorin, tillkännages som en hemlighets avslöjande.⁵⁸ Hemligheten verkar som en form varigenom den analytiska teorins framväxt, ja, dess sätt att fungera kan uttryckas. Så vi har å ena sidan sexualiteten som hemligheten om de hysteriska patienterna, å andra sidan en teoretisk process som hela tiden påkallar föreställningen om en hemlighet.

Men vad är en hemlighet? Först och främst relaterar den till ett innehåll, något som av olika skäl anses bäst att dölja eller förklä. I

de exempel vi sett här gällde det sexualiteten, eller rättare, en kvinnas sexualitet. Skälen till att hemligheten måste förbli dold – om de så är skam, att den förnimms som en skatt eller någonting magiskt – är underordnade föreställningen om hemligheten som motsatt dess upptäckt eller avslöjande. Som begrepp är hemligheten oskiljaktig från dess förnimmande och definieras som ett innehåll som döljer sin form men där någonting alltid sipprar ut eller anas i det slutna. Senare ska Freud i essän *Das Unheimliche* (1919) iakttä hur adjektivet – unheimlich – hänger samman med två olika betydelsekretsar vilka står främmande för varandra. Analysen kretsar kring en denotation av ordet heimlich som på en gång hemlik eller hemtam och hemlig. Det betecknar på en gång något som är välbekant och någonting förborgat; helt enkelt vad man inte vill låta andra veta om och därför döljer för dem.⁵⁹ Ordets ambivalens – att det kan sammanfalla med sin motsats – rymmer, om en genetisk relation verkar mellan dessa betydelser, en spänning mellan det kusliga och det hemtama. Men mer än så: Freud skriver att ”allt det är unheimlich som borde förblivit en hemlighet, stannat kvar i det förborgade, men som framträtt”.⁶⁰ Kort sagt hänvisar Freud ordet hemlig till en specifik process, det gäller ”någonting bortträngt som återkommer”.⁶¹ Med det för han tillbaka begreppet till det omedvetnas domän. Så har också det omedvetna tillskrivits den omöjliga uppgiften att själv vara hemlighetens oändliga form.⁶² Ju mer hemligheten görs till en strukturerande form desto tunnare, mer allestädes närvarande är den, desto mer blir dess innehåll omöjligt att förnimma. Därmed kommer hemligheten som fenomen att aktualisera det omedvetna som källan till oändliga tolkningar.

Om hemligheten i den metapsykologiska modellen, som vi såg, förutsätter bortträngningsprocessen, aktualiserar dess närvaro i kliniken ett spel mellan att avslöja och dölja vilket kan anta formen av ett maktspel. En av Freuds

tidiga fallstudier, *Brottstycke ur en hysterianalys (Dora)*, illustrerar detta med önskvärd tydlighet, exemplen är flera. Året är 1901. På ett ställe beskrivs hur Dora tar fram och döljer ett brev i väntrummet, vilket Freud tolkar som att hon gäcker honom då dess innehåll vid närmare påseende visar sig banalt och ovidkommande för analysen. ”Jag menar att hon bara ville leka ’hemlighet’ med mig och antydde att hon nu lät läkaren beröva henne hemligheten”.⁶³ Detta berövande präglar delvis och ger form åt denna avbrutna analys i vilken Freuds arbete stundtals tycks underställt ett ihärdigt begär att lära känna ”ett inre, men ännu förborgat sammanhang”.⁶⁴ Därmed kommer situationen att aktualisera och ge ny riktning åt en äldre praktik, analysen kommer att gälla för en ”bekän-nelse” där hela personen kan bli föremål för en inträngande blick, ett granskande sinne. ”Den som har ögon att se med och öron att höra med kommer att bli övertygad om att de dödliga inte kan dölja en hemlighet. Den som tiger med läpparna den skvallrar med fingertopparna; hemligheten tränger ut ur alla porer och förräder honom. Och därför går det mycket väl att lösa uppgiften att medvetandegöra det som är mest fördolt i själen”.⁶⁵ I fallet Dora blir denna hemlighet avslöjad som könet och ”vad hon skulle vilja göra med det”.⁶⁶ Därmed anas hur det psykoanalytiska projektet tar del i de moderna samhällenas ständiga förmerande av ett tal om könet i syfte att ”göra det till hemligheten, till den allsmåktiga orsaken, till den dolda meningen”.⁶⁷ Underordnad denna vilja att veta blir nämligen hemligheten ett socialt fenomen, en kollektiv historia, där en hel kulturs predikament, så att säga, investeras i en flickas hemlighet. Hemligheten och spelet med den är således investerade i den sexualiserade kropp som vi tidigare såg ersätta den neurologiska kroppen som föremål för läkevetenskapens och psykiatrins makt.

På vilka sätt och längs vilka vägar kommer nu hemligheten oss till möte i den dröm vi stu-

derat? Hur sätter Freuds analys av drömmen föreställningen om en hemlighet i spel? Till en början menar ju Freud att han med denna dröm avslöjat ”drömmens hemlighet”, som det hette i brevet till Fliess. Tolkningen rymmer irrgångar som öppnas och sluts. Han hejdar sig. ”Fortsättningen är dunkel för mig, och jag är, uppriktigt sagt, inte benägen till vidare fördjupning”.⁶⁸ Där finns naturligtvis ”luckor” i tolkningen, och att dröja vid den skulle med nödvändighet, heter det, frambringa ”nya gåtor”.⁶⁹

Lacan placerar drömmens bilder i, vad han kallar, det imaginära registret. Till detta hör bilden av kvinnokroppen – porös, med sina öppningar på en gång skrämmande och lockande, – så väl som drömmens imaginära fadersfigurer. Klustret av män, vars identiteter förtätas och förskjuts, befinner sig alltså på samma nivå. Bägge motiv som jag i inledningen av analysen ringade in har så här långt kommit oss till mötes som derivat av omedvetna processer i det imaginära. Men klustret av män är också en ”strukturerad mängd”:⁷⁰ i drömmens andra intensitet kommer dess formel drömmaren till mötes. De kemiska preparaten som rörliga systematiska organisationer, ”propylpreparat, propylen –”, som vidare kan bli ”propionsyra –” ger till sist vika för en formel, trimetylaminets formel, tryckt i fetstil. I skriften form antar den utseendet av till varandra länkade triader eller trianguleringar.

På platsen för *Irma* möter vi en fantasmatisk kropp i drömmen. Den har egendomliga öppningar och fält, den tycks föränderlig och löst sammansatt, förekomsten av en lösгом suggererar det senare. I det imaginära sönderplockas bilden av kroppen uppfattad som helhet. Vi skulle kunna säga att drömmen således närmar sig det kusliga, *das Unheimliche*. Det förfärliga öppnandet av munnen, den ångestdrivna bilden blir ett slags framprovocerande av någonting onämnbart. När munnen öppnas ses ”till höger en stor vit fläck och på andra

ställen [...] krusiga bildningar av samma form som näsmusslorna”. Det är, enligt Lacan, ett Medusahuvud på platsen för det reala; en bild där död och sjukdom smälter samman i en uppslukande mun: som om drömmen här kondenserade en skräck för det kvinnliga könsorganet.⁷¹ Det är den punkt i vilken drömmarens sökande, liksom Freuds i det vakna livets, till sist förlorar sig: hans ambitioner, önskan att lyckas, närhet och konkurrensen till det manliga nätverket, de smutsiga nålarna, döljandet och förtigandet av misslyckade operationer,

drogens offer. Denna bild som är den första av drömmens två mest tydliga intensiteter, är ”ängestens objekt par excellence”.⁷²

De imaginära objekten knyter drömmaren till en bestämd ordning. Den kommer honom till mötes som en kryptisk formel: vi märker den endast som ett hermetiskt ord nedtecknat på ett språk som inte är avfattat på något läsbart alfabet.⁷³ Drömmens hemlighet är närvaron av patriarkatet i formen av denna symboliska ordning som i sig aldrig blir föremål för tolkning.

1. Sigmund Freud, *Drömtydning, Samlade skrifter* Band II, övers. John Landquist, Stockholm: Natur och kultur, 1996, s 134–148.
2. Sigmund Freud, *Metapsykologi. Samlade skrifter* Band IX, övers. Eva Backelin, Mia Engvén, Ingrid Wikén Bonde och Clarence Crafoord, Stockholm: Natur och kultur, 2003, s. 432. Sigmund Freud, *Gesammelte Werke. Chronologisch geordnet*. Bd 17, *Schriften aus dem Nachlass*, London: Imago publ., 1941, s. 108: ”Die Zukunft mag uns lehren, mit besonderen chemischen Stoffen die Energiemengen und deren Verteilungen im seelischen Apparat direkt zu beeinflussen”. Formuleringen från ”Psykoanalysens huvudlinjer” (1940) upprepar ansatsen i det 1895 anlagda ”Utkast till en psykologi” [”Entwurf einer Psychologie”, i Sigmund Freud, *Aus den Anfängen der Psychoanalyse: Briefe an Wilhelm Fliess: Abhandlungen und Notizen aus den Jahren 1887–1902*, Imago, London, 1950]. Se också Peter Gay, *Freud. A Life for Our Time*, New York/London: W. W. Norton & Company, 1998, s. 79. Föreställningen om den ”organiska grund” som metapsykologins antagande vilar på löper genom Freuds arbeten (s. 81). Likt en naturvetenskap handlar psykoanalysens teoretiska anspråk om att kartlägga de ”fysiska eller somatiska processer som beledsagar de psykiska”, vilket diskursivt binder den till den samtida psykofysiken. Se Friedrich Kittler, *Nedskrivningssystem 1800 1900*, övers. Tommy Andersson, Göteborg: Glänta produktion, 2012, s. 399.
3. Didier Anzieu, *Freud's Self-analysis*, London: Hogarth, 1986.
4. Brev från Sigmund Freud till Wilhelm Fliess, den 6 augusti 1899, i *Briefe an Wilhelm Fliess 1887–1904*, Ungekürzte Ausgabe, Frankfurt am Main: Fischer, 1986, s. 400: ”mein Traum-muster mit seinen Sonerbarkeiten, Details, Indiskrationen, schlechten Witzen”.
5. Abigail Gillman, *Viennese Jewish Modernism. Freud, Hofmannsthal, Beer-Hofmann, and Schnitzler*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2009.
6. Kate Millett, *Sexual Politics*, Urbana: University of Illinois Press, 2000 [1970], s. 25ff.
7. Michel Foucault, *L'archéologie du savoir*, Paris: Gallimard, 1969, s. 155: ”puisqu'il se cache sous ce qui apparaît et que secrètement il le dédouble”.
8. Brev från Freud till Fliess, den 12 juni 1900, Freud 1986, s. 458: ”das Geheimnis des Traumes”.
9. Brev från Freud till Fliess, den 10 juli 1900, Freud 1986, s. 463: ”eine intellektuelle Hölle, eine Schicht hinter der anderen; im dunkelsten Kern die Umriss von Luzifer-Amor sichtbar”.
10. Jacques Lacan, *The Seminar of Jacques Lacan*, i Jacques-Alain Miller (red.), *Book II. The*

- Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis 1854–1955*, übers. Sylvana Tomaselli, W. W. Norton & Company: New York/London, 1988, s. 162.
11. Freud 1996, s. 134.
  12. Howard Markel, *An Anatomy of Addiction. Sigmund Freud, William Halsted, and the Miracle Drug Cocaine*, New York: Pantheon Books, 2011, s. 179 & Gay 1998, s. 42–45.
  13. Freud 1996, s. 135. Sigmund Freud, *Gesammelte Werke. Chronologisch geordnet. Bd 2/3, Die Traumdeutung. Über den Traum*, Imago publ.: London, 1948 [1942]: "die 'Lösung' noch nicht akzeptiert".
  14. Ibid.: "Wenn du noch Schmerzen hast so ist es wirklich nur deine Schuld".
  15. Ibid.: "Dabei zeigt sie etwas Sträuben wie die Frauen, die ein künstliches Gebiss tragen."
  16. Ibid.: "rechtseinen grossen Fleck [...] merkwürdigen krausen Gebilden, die offenbar den Nasenmuscheln nachgebildet sind".
  17. Ibid.: "ist sehr bleich, hinkt, Kinn bartlos".
  18. Ibid.: "perkutiert sie über dem Leibchen und sagt: 'Sie hat eine Dämpfung links unter.' Weist auf eine infiltrierte Hautpartie an der linken Schulter hin".
  19. Ibid.: "Wir wissen auch unmittelbar, woher die Infektion rührt".
  20. Ibid.: "Wahrscheinlich war auch die Spritze nicht rein"; "Propylpräparat, Propylen ...", "Propionsäure ...", "Trimethylamin".
  21. Lacan 1988, s. 151.
  22. Foucault, 1969, s. 157: "quels embranchements dans le système des formations permettent de repérer sa localisation, comment il s'isole dans la dispersion générale des énoncés".
  23. Freud i brev 21 april 1884, i Sigmund Freud, *On Cocaine*, London: Hesperus Press Limited, 2011, s. 3. Se även Sigmund Freud, *Cocaine papers*, Anna Freud & Robert Byck (red.) New York: Stonehill, 1974.
  24. Freud 2011, s. 4 & s. 20.
  25. Ibid., s. 23.
  26. Ibid.
  27. Freud 1974, "Über coca" (1884), s. 47–73.
  28. Markel 2011, s. 83.
  29. Freud 1996, s. 132. Freud 1948, s. 108: "ein Konglomerat von psychischen Bildungen".
  30. Sigmund Freud och Josef Breuer, *Studier i hysteri*, übers. Lars W. Freij, Stockholm: Natur och kultur, 1995, s. 53.
  31. Freud 1996, s. 132. Freud 1948, s. 108: "'Hun-tergedanken' dieser Traumpartie".
  32. Freud 1996, s. 149. Freud 1948, s. 127: "ein vollgültiges psychisches Phänomen, und zwar ein Wunscherfüllung".
  33. Freud 1996, s. 386. Freud 1948, s. 421.
  34. Freud 1996, s. 385. Freud 1948, s. 412.
  35. Freud 1996, s. 272f. Freud, 1948, s. 283f.: "Bilderschrift", "Rebus", "jedes Bild durch eine Silbe oder ein Wort zu ersetzen, das nach irgendwelcher Beziehung durch das Bild darstellbar ist".
  36. Kittler 2012, s. 394.
  37. Jean Laplanche, *Essays On Otherness*, übers. & red. John Fletcher, London/New York: Routledge, 1999, s. 112.
  38. Freud 1996, s. 140. Freud 1948, s. 117: "Freund Otto steht jetzt bei der Kranken und Freund Leopold untersucht sie und weist eine Dämpfung links unten nach. Freund Leopold ist gleichfalls Arzt, ein Verwandter von Otto. Das Schicksal har die beiden, da sie dieselbe Spezialität ausüben, zu Konkurrenten gemacht, die man beständig miteinander vergleicht".
  39. Freud 1996, 140. Freud 1948, s. 117: "Es fällt mir mein im Auslande lebender älterer Bruder ein, der das Kinn rasiert trägt und dem, wenn ich mich recht erinnere, der M. des Traumes im ganzen ähnlich sah".
  40. Lacan 1988, s. 156.
  41. Gay 1998, s. 82.
  42. Freud 1996, s. 137. Freud 1948, s. 113: "es schnürt sie zusammen", "Schnüren in der Kehle".
  43. Freud 1996, s. 139. Freud 1948, s. 115: "Sie sträubt sich", "unklug", "wäre klüger, würde also eher nachgeben".
  44. Gay 1998, s. 71.
  45. Foucault 1969, s. 156: "un système limité de présences".
  46. Breuer och Freud 1995, s. 8.
  47. Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*, Stockholm: Norstedts, 1994.
  48. Gay 1998, s. 50.

49. Freud 2011, s. 66.
50. Michel Foucault, *Le pouvoir psychiatrique. Cours au Collège de France (1973–1974)*, Paris: Gallimard Seuil, 2003, s. 323: "Oh! L'hystérie, tout le monde sait bien que c'est de sexualité qu'il s'agit"]. Se även Gay 1998, s. 92.
51. Foucault 2003, s. 32.
52. Brev från Freud till Fliess, den 15 oktober 1895. Freud 1986, s. 147: "Hab ich Dir das grosse klinische Geheimnis schon mündlich oder schriftlich mitgeteilt?"
53. Foucault 2003, s. 324: "le cri de victoire".
54. Gay 1998, s. 70.
55. Foucault 2003, s. 136.
56. Ibid., s. 137: "le premier grand recul".
57. Brev från Freud till Fliess, den 15 oktober 1895. Freud, 1986, s. 147: "Ich war zwei Wochen lang im Schreibfieber, glaubte das Geheimnis schon zu haben, jetzt weiss Ich, ich hab'es noch nicht".
58. Brev från Freud till Fliess, den 21 september 1897. Freud 1986, s. 283–286; se även Gay 1998, s. 94.
59. Sigmund Freud, *Konst och litteratur*, övers. Ingrid Wikén Bonde, Clarence Crafoord & Lars Sjögren, Natur och kultur, Stockholm, 2009 [2007], s. 326. Sigmund Freud, *Gesammelte Werke. Chronologisch geordnet. Bd 12, Werke aus den Jahren 1917–1920*, London: Imago publ., 1955 [1947], s. 234: "versteckt, verborgen gehalten, so dass man Andre nicht davon oder daurm wissen lassen".
60. Freud 2009, s. 328. Freud 1955, s. 236: "Unheimlich sei alles, was ein Geheimnis, im Verborgenen bleiben sollte und hervorgetreten ist".
61. Freud 2009, s. 342. Freud 1955, s. 254: "etwas wiederkehrendes Verdrängtes".
62. Gilles Deleuze & Felix Guattari, *Mille Plateaux. Capitalisme et schizophrénie*, Paris: Les Éditions de Minuit, 1980, s. 351.
63. Sigmund Freud, *Fallstudier*, red. Andrzej Werbart, övers. Ingrid Wikén Bonde & Lars W. Freij, Stockholm: Natur och kultur, 2000, s. 124. Sigmund Freud, *Gesammelte Werke. Chronologisch geordnet. Bd 5, Werke aus den Jahren 1904–1905*, London: Imago publ., 1942, s. 241: "Ich meine, sie wollte mir nur 'Geheimnis' vorspielen und andeuten, dass sie sich jetzt ihr Geheimnis vom Arzt entreissen lasse".
64. Freud 2000, s. 90. Freud 1955, s. 198: "ein innerer, aber noch verborgener Zusammenhang".
65. Freud 2000, s. 123. Freud 1955, s. 240: "Wer Augen hat zu sehen und Ohren zu hören, überzeugt sich, dass die Sterblichen kein Geheimnis verbergen können. Wessen Lippen schweigen, der schwätzt mit den Fingerspitzen; aus Allen Poren dringt ihm der Verrat".
66. Freud 2000, s. 123. Freud 1955, s. 239f.: "was sie damit tun möchte, die der Masturbation".
67. Michel Foucault, *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*, övers. Britta Gröndahl, Göteborg: Daidalos, 2002, s. 93. Michel Foucault, *Histoire de la sexualité 1. La volonté de savoir*, Paris: Gallimard, 1976, s. 93: "Signification générale, secret universel, cause omniprésente".
68. Freud 1996, s. 141. Freud 1948, s. 118: "Das Weitere ist mir dunkel, ich habe, offen gesagt, keine Neigung, mich hier tiefer einzulassen".
69. Freud 1996, s. 147. Freud 1948, s. 126: "Ich will nicht behaupten, dass ich den Sinn dieses Traumes vollständig aufgedeckt habe, dass seine Deutung eine lückenlose ist", "neue Rätsel erörtern".
70. Lacan 1988, s. 160.
71. Ibid., s. 164.
72. Ibid.
73. Ibid., s. 170.

SUMMARY

Irma's Injections. Psychiatric Power and Female Resistance in Patriarchal Vienna 1900

Die Traumdeutung (1900) contains the first dream that Sigmund Freud devoted a full analysis to, using the new method of dream interpretation. In the psychoanalytic tradition it is known as the dream of Irma's injections. In this article I propose a reading of the dream as a vignette from the turn of the century medical environment characterized by a patriarchal order, that is expressed through the relationship between a female patient and male physicians. Freud presents the dream as containing a secret, which has given rise to a variety of interpretations. He thus encouraged the notion that there is an intrinsic meaning hidden beneath the signifier, a primary and definitive meaning that is hidden beneath what is written and so doubles it in secret. I argue that it is only when we abstain from a hermeneutic analysis of the dream, that this dream record of the relationship between doctor and patient can tell us something about the origin of psychoanalysis in contemporary patriarchy. The interpretative framework is the male social network, which in the dream is permeated by desire and depicted in the form of rivalry, male social ties and libidinal investment. The future investment in sexuality by medical science, psychiatry and psychoanalysis appears in the dream through the cluster of men grouped around Irma whose body adopts phantasmatic forms. The female patient's resistance to psychiatric and medical power thereby becomes a crucial component of psychoanalytic theory and method, initially formulated as a penetration of secrets.

Keywords: dream interpretation, psychoanalysis, psychiatry, Sigmund Freud, modernism, patriarchal order, male social network, literature and psychoanalysis

